

Bilgi ve İnanç¹

Knowledge and Belief²

Norman Malcolm

Çeviren: Hasan Aydın*

“Kabul etmeliyiz ki, bir şeyi bildiğimizde ya o şeyi yaparız ya da içe dönüp yeniden düşünerek (reflection), o şeyi bilme durumunda olduğumuzu biliriz; oysa bir şeye inandığımızda ya onu yerine getiririz ya da bilme değil, inanma durumunda olduğumuzu biliriz; sonuç olarak biz, inancı bilgiyle veya bilgiyi inançla karıştırmayız.”³

Bu düşünce araştırılmaya değerdir. Bir şeyi bilip bilmediğimi ya da o şeye sadece inanıp inanmadığımı kendi içimde keşfedebilir miyim?

Gelin ‘bilgi’ ve ‘inanç’ kavramlarının olağan kullanımını araştırarak işe başlayalım. Söz gelimi içimizden kimilerinin yürüyüşe çıkmaya niyetlendiğini ve sizin de *Coscadilla Vadisi*’nde yürüyüş yapmayı önerdiğinizi

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü, hhhaydin55@gmail.com.

- 1 Makalenin özgün adı, “Knowledge and Belief” olup, ilk defa Mind, XI, 242 (April 1952)’de yayınlanmıştır. Bizim çeviride temel aldığımız metin ise, “An Introduction to Philosophical Inquiry (Contemporary and Classical Sources)”, Editör: Joseph Margolis, Alfred A. Knopf, New York, 1978, ss. 181-191 arasında yayınlanmıştır.
- 2 Norman Malcolm (1911–1990), Amerikan filozofu. Selden, Kansas’ta doğdu. Harvard Üniversitesinde Felsefe alanında Doktora öğrenimini tamamladıktan sonra 1940’da Princeton Üniversitesine katıldı. 1938’de Cambridge’deki ilk yıllarında Ludwig Wittgenstein ile tanıştı ve 1939 yılında Wittgenstein’in Matematiğin Felsefi Temelleri derslerine devam etti. Malcolm, Wittgenstein’in samimi dostlarından birisi oldu ve Wittgenstein ile ilgili anılarını 1958’de yayınladı. 1942-1945 yılları arasında Birleşik Devletler donanmasında görev yapan Malcolm, 1947-1958 yılları arasında, zamanının büyük bölümünü Amerika’da Cornell Üniversitesinde kariyer yapmaya ayırdı; ardından İngiltere’ye göç etti. Kimi yapıtları şunlar: Ludwig Wittgenstein: A Memoir; Wittgenstein: A Religious Point Of View?; Nothing Is Hidden: Wittgenstein’s Criticism of His Early Thought; Problems of Mind: Descartes to Wittgenstein; Studies in the Theory of Knowledge; Consciousness and Causality; Memory and Mind; Thought and Knowledge; Anselm’s Ontological Arguments.
- 3 H. A. Prichard, Knowledge and Perception, (Oxford: The Clarendon Press, 1950), s. 88.

düşünelim. Benim ise, akan bir nehir kenarında yürümeyi istediğimi ve bu mevsimde, muhtemelen vadi kuru olduğu için, öneriye karşı çıktığımı varsayalım. Buna bağlı olarak şu durumları gözden geçirin:

1) Siz, her ne kadar *'belirli bir nedenim olmasa da vadinin kuru olmayacağına inanıyorum'* diyorsunuz. Şayet vadiye gitseydik ve akan bir nehir bulsaydık, orada suyun olacağını bildiğinizi söyleyemezdik. Ancak siz öyle düşündünüz ve doğru çıktı.

2) Siz, *'vadinin kuru olmayacağına inanıyorum; çünkü, üç gün önce yağmur yağdı ve genellikle, en azından yağmurdan sonra, o kadar süreyle vadiden su akar'* diyorsunuz. Eğer vadide su bulsaydık, orada suyun olduğunu bildiğinizi söylemeye meylederdik. Siz o zaman gayet doğal bir biçimde, *'vadinin kuru olmadığını biliyordum'* diyebilirdiniz. Biz de sizin bu sözünüzü hoşgörü ile karşılardık. Bu durum, bir nedene sahip olduğunuz için bir öncekinden farklıdır.

3) Siz, *'vadinin kuru olmayacağını biliyorum'* diyorsunuz ve ikinci durumdaki nedenin aynısını ileri sürüyorsunuz. Eğer vadide su bulsaydık, bildiğinizi söyleme konusunda çok az tereddüt ederdik. Bunun nedeni, yalnızca bir nedene sahip olmanız değil, aynı zamanda, *'inanıyorum'* yerine *'biliyorum'* demenizdir. Bize sonuncusu, bir fark oluşturmuyor gibi görünebilir; ama bir farklılık oluşturmaktadır.

4) Siz, *'vadinin kuru olmayacağını biliyorum'* diyor ve söz gelimi, *'bu sabahleyin vadiden geçerken, orada suyun akmakta olduğunu gördüm'* gibi güçlü bir neden ileri sürüyorsunuz. Eğer vadiye gidip orada su bulsaydık, suyun bulunduğunu bildiğinizi söyleme konusunda hiçbir kuşquamız olmazdı. Söz gelimi, daha sonra, *'bugün öğleden sonra vadide su görmek sizin için sürpriz olmadı mı'* sorusunu yönelten birisine rastlasaydık, şöyle yanıt verebilirdiniz: *'Hayır, orada suyun olduğunu biliyordum; günün erken saatlerinde oradaydım.'* Bu ifadeye karşı çıkamayız.

5) Her şey dördüncü durumdaki gibi olsun; ancak, vadiye gittiğimizde onun kuru olduğunu görelim. Bu durumda, orada suyun olacağını bildiğinizi değil, orada suyun olacağına inanmış olduğunuzu söyledik. Bildiğinizi açıkladığınız ve yanıtınız, bildiğiniz dördüncü durumdaki ile aynı olmuş olsa da, bu husus olağandır.

Bu bağlamda, önceki açıklamalarda örneklendiği gibi, ‘*biliyor*’, ‘*bildi*’, ‘*inanıyor*’, ‘*inandı*’ sözcüklerinin kullanımı konusunda kimi açıklamalar yapmak istiyorum.

a) Bildiğinizi söyleyip söylemeyeceğimiz, kısmen, savınız için nedenlerinizin olup olmadığına ve bu nedenlerinizin gücüne bağlıdır. Elbette dördüncü durumda, bildiğinizi söylemek için, üçüncü durumdakinden daha az tereddüt söz konusudur. Bunun sebebi ise, ileri sürülen nedenlerin güçlerindeki farklılıktır.

b) Bildiğinizi söyleyip söyleyemeyeceğimiz, kısmen de, kendinizden ne ölçüde emin olduğunuza bağlıdır. Şayet ikinci durumda, ‘*yalnızca üç gün önce yağmur yağdı ve genellikle vadide, en azından yağmurdan sonra, bir o kadar süre su akar; fakat mutlaka su olacağından emin değilim*’ demiş olsaydınız, orada suyun olacağını bildiğinizi söyleyemezdik. Eğer P’nin doğru olduğu konusunda güvenimiz eksikse, o zaman diğerleri, P’nin doğruluğunu bilmelerine rağmen, P’nin doğruluğunu bildiğimizi söyleyemezler. Çünkü kendine güven duyma, bilginin zorunlu koşuludur.

c) H. A. Prichard, içe yönelip yeniden düşünmeyle, inancı bilgiyle karıştırmayacağımızı söyler. Dördüncü durumda suyun olacağını bilmişsiniz ve beşinci durumda ise orada suyun olacağına sadece inanmıştınız. Beşinci durumda bilmediğinizi, içe yönelip yeniden düşünerek keşfedebilmeniz her hangi bir yolu var mıydı? Vadide suyun bulunacağını söyleyebilmek için, sahip olduğunuz nedenleri, yeniden düşünmek yetersiz olacaktır. Çünkü bilmemiş olduğunuz dördüncü durumdakiyle nedenleriniz aynıydı. Bu nedenler, ancak dördüncü durumda yanlış olmaları halinde, beşinci durumda da yanlış olurdu. Ne var ki, onlar, dördüncü durumda yanlış değillerdi. Dört ve beşinci durumlar sadece bir yönden farklıdır, şöyle ki: Bir durumda sonradan su buluyorsunuz; diğer durumda ise, bulamıyorsunuz. Prichard, içe yönelik yeniden düşünmeyle, bir şeyi bilme durumunda mı, yoksa sadece inanma durumunda mı olduğumuzu bilebileceğimizi söyler. Fakat bu durumlarda, içsel düşüncenin bulabileceği malzeme nerededir? Böyle bir malzeme yoktur.

Prichard’ın kendi konumunu savunabileceği yalnızca bir tek yol vardır. Dördüncü durumda, vadide suyun bulunacağını bilmediğimizi söylemek

zorundadır. Onun da bunu söylediği açıktır. Fakat bu yanlıştır. Dördüncü durumdaki gibi bir olay üzerinde açıklama yaparken, *'vadinin kuru olacağını bildi; çünkü orada, sabahleyin suyun aktığını gördü'* demek, dilin son derece yaygın bir kullanımımıdır. Bu hepimiz tarafından yakından bilinen bir kullanımdır. Biz *'biliyor'* ve *'bildi'* sözcüklerini yaşantımızın her gününde böyle kullanırız. Çoğu kez de, kullanımımızın gelişigüzel ya da yanlış olduğu veya olmadığını düşünmeyiz. P'nin doğru olduğunu bilmenin, P'nin yalnızca bir durumda doğru, diğerinde yanlış olması bakımından, doğru olduğuna inanmaktan farklı olabileceğini gözlemlemek, filozoflar olarak bizleri şaşırtabilir. Fakat bu bir gerçektir.

Birisinin, vadide suyun bulunabileceğini bildiğinizin kanıtı olarak kullanmaya yönelebileceği bir usamlama söz konusudur. Aslında bu usamlama şudur: Su bulamamış olabilirsiniz; eğer su bulamamışsanız su bulunacağını söylerken yanılıyordunuz. O halde, yanılmış olabilirsiniz. Fakat yanılmış olmanız mümkünse, bilmemişsiniz demektir.

Şimdi sadece birkaç saat önce, vadide akan bolca su görmüş olsanız da, oraya gittiğinizde vadinin gerçekten de kuru olduğu ortaya çıkabilir. Yine de bu, orada suyun bulunacağını bilmediğinizi göstermez. Bunun gösterdiği şey, bilmeniz de, yanılmış olabileceğinizdir.⁴ Bu, çelişkili bir sonuç olarak görünebilir; fakat öyle değildir. Öyle görünür; çünkü zihinlerimiz, *'biliyor'* ve *'bildi'* sözcüklerinin başka bir kullanımı üzerine yoğunlaşmıştır; yani yanılmış olduğumuzun ortaya çıkması, bilmediğimi ifade etmektedir.

'Biliyor sözcüğü bu anlamda ne zaman kullanılır?' Prichard'ın, bir üçgenin açılarının iki dik açıya eşit olduğu önermesinin kanıtını gözden geçirdiğimizde, söz konusu önermenin doğruluğunu bildiğimizi söylediğinde, onu bu anlamda kullandığına inanıyorum. O şöyle der: *"Eğer kendimize, bunu bilme durumunda mı ya da ya da sadece bunu bildiğimize ikna olma*

4 Kimi okular, burada, *'biliyorum ki P'nin... P'yi gerektirdiğini yadsıdığımı düşünebilirler. Benim niyetim bu değildir; ve benim sözlerim bunu gerektirmez. Eğer, 'bilmiş olmana rağmen yanıldın' demiş olsaydım, yukarıdaki söz konusu edilen gerekliliği reddetmiş olurum ve aynı zamanda, 'bildi' sözcüğünü yanlış kullanmış olurum. 'Biliyor (ve bildi)' sözcüklerinin güçlü ve zayıf anlamı arasındaki fark, bu gerekliliğin güçlü anlam için geçerli olup, zayıf anlam için geçerli olmadığı değildir. O her ikisi için de*

*durumunda mıyız, sorusunu yönelttiğimizde, şu yanıtı verebiliriz: Diğer durumlarda konumuz her ne olursa olsun, burada onu bilme durumundayız. Bu ifade, bilme durumunda olduğumuzu, bildiğimizin bir göstergesidir; çünkü onu bildiğimize inanmıyoruz; onu bildiğimizi biliyoruz.*⁵ Prichard sözüne şöyle devam eder: “Eğer birisi, bütün bildiklerimize karşı, daha sonra, bir üçgenin sahip olduğu açılar, iki dik açıya eşit olmasıyla çelişen bir durum keşfedebileceğimiz için, yanılmış olabileceğimiz gerekçesiyle karşı çıkacak olsa, ona böylesi bir durumun olmayacağını bildiğimizi söyleyerek yanıt verebiliriz; çünkü bir üçgenin böyle açılara sahip olması gerektiğini bilmekle, aynı zamanda bu olguya zıt hiçbir şeyin olmayacağını da bilmiş oluruz.”⁶

Prichard için ‘bir üçgenin açılarının iki dik açıya eşit olduğunu biliyorum’ demiş olmanın doğal olabileceği felsefi olmayan bir bağlam düşünmek kolaydır. Varsayalım ki, geometri öğrenmeye yeni başlamış bir gencin, söz konusu önermenin doğru olup olmadığı hakkında kuşkusu vardır ve onun yanlışlığını kanıtlayan zekice bir usamlama hazırlamıştır. Yine varsayalım ki, Prichard, usamlamada herhangi bir hata bulamamaktadır. Bu durumda o, genç adama şöyle diyebilirdi: ‘Usamlamada bir yanlışlık olmalı; çünkü ben, bir üçgenin açılarının iki dik açıya eşit olduğunu biliyorum.’

Prichard, söz konusu önermenin ‘doğruluğunun aksini gösteren bir şey olamaz’ dediğinde, ona karşı hiç kimsenin zekice hazırlanmış, kusursuz görünümlü bir usamlama ileri süremeyeceğini mi öngörüyordu? Ben öyle olmadığına inanıyorum. Prichard, anılan önermenin doğru olduğunu bildiğini ve onun doğruluğunun aksine bir şeyin olamayacağını bildiğimizi (yani bildiğini) söylerken o, geleceğin ne türden usamlamalar ya da ölçümler getireceği konusunda, herhangi bir ön deyide bulunmamaktadır. Tersine o, geleceğin getireceği hiçbir şeyin önermenin aksini kanıtlayamayacağını iddia etmektedir. Yani o, söz konusu önermeye karşı herhangi bir şeyin kanıt olamayacağını ileri sürmektedir. O, ‘biliyor’ sözcüğünü kendi deyişimle, bu sözcüğün güçlü (*katı*) anlamında kullanmaktadır. ‘Biliyor’ sözcüğü, birinin “P’nin doğru olduğunu biliyorum” sözünün, bu sözü söy-

5 H. A. Prichard, age., s. 89.

6 H. A. Prichard, age., s. 90.

leyen kişinin P'nin yanlış olduğu konusunda hiçbir şeyin kanıt olarak gösterilemeyeceğini ifade etmesi halinde, bu anlamda kullanılır.

'*Biliyor*' sözcüğü matematiksel önermelerle ilgili olarak her kullanıldığında, onun '*güçlü*' anlamda kullanıldığı sanılmamalıdır. İnsanların büyük çoğunluğu, Pisagor kuramı gibi geometriye ilişkin pek çok kuram duymaktadır. Bu kuramlar, sağduyu bilgisinin bir parçasıdır. Eğer, geometri ödevini yapan bir öğrenci, Pisagor kuramı hakkında kuşku duysa, ve bir yetişkine, '*bu kuramın doğruluğundan emin misiniz*' diye sorsa, yetişkin, '*evet öyle olduğunu biliyorum*' biçiminde yanıtlayabilir. O, bu yanıtı, söz konusu kuramın doğruluğunu gösteren bir kanıt ortaya koymamasına ve onu, asla kanıtlamaya girişmemesine rağmen verebilir. Sonradan ona kuramın yanlış olduğu kanıtlarıyla birlikte sunulursa; ya da geometri bilgisine itibar edilen kimi insanlar, ciddi bir biçimde, onun yanlış olduğu konusunda bu kişiyi tatmin ederlerse, bu durumda o, kuramın doğruluğundan kuşku duyabilir veya, en azından hatalı olduğuna ikna olabilir. O, '*evet, onun doğru olduğunu biliyorum*' dediğinde, kurama her ne pahasına olursa olsun, ona bağlı kalacağı taahhüdünde bulunmamıştır. O, herhangi bir şeyin, onun yanlışlığını kanıtlayabileceği olasılığını tamamıyla hesaba katmış değildir. Ben, onun, '*biliyor*' sözcüğünü '*zayıf anlamda*' kullandığını söyleyeceğim.

Gelin, '*biliyor*' ve '*bildi*' sözcüğünün güçlü ve zayıf anlamları arasındaki farkı gösteren matematikten alınmış bir başka örnek üzerinde duralım. 92 ile 16'yı hemen çabucak şu anda çarptım, sonuç 1472 çıktı. Bu çarpma işlemi, eylemsel bir sorunun bulunduğu gündelik ticari yaşamda yapmış olsaydım ve şayet birisi, '*92x16=1472'den emin misiniz*' diye sorsaydı, ona şöyle yanıt verirdim: '*Öyle olduğunu biliyorum; onu biraz önce çarptım.*' Ancak, ona şöyle de yanıt verebilirdim: '*Öyle olduğunu biliyorum; fakat emin olmak için onu yeniden çarpacağım.*' Buradaki söylemim bir farklılığa işaret eder. $92 \times 16 = 1472$ olduğunu biliyorum diyorum; buna rağmen, onun öyle olduğunu doğrulamak istiyorum; yani burada '*emin olmak*' olarak adlandırabileceğimiz bir şey vardır. Benzer bir biçimde, '*onun yanlış olduğunu ortaya çıkarmak*' olarak adlandıracağım bir şey daha vardır. Eğer çarpma işlemi yeniden yapsaydım ve $92 \times 16 = 1372$ sonucunu elde

etseydim ve dikkatli bir biçimde, son çarpma işleminin sağlamasını yapıp herhangi bir yanlış bulamasaydım, daha önce $92 \times 16 = 1472$ 'dir diye açıkladığım zaman hata yapmış olduğumu söyleme eğilimine girerdim. Sonuç olarak, $92 \times 16 = 1472$ olduğunu biliyorum derken yadsınma olasılığına izin vermekteyim. Şu halde, 'biliyor' sözcüğünü 'zayıf anlamda' kullanıyorum.

Şimdi de, $2+2=4$ ve $7+5=12$ gibi önermeler üzerinde düşünelim. Benim için, $2+2=4$ 'ü biliyorum demenin doğal olacağı durumları düşünmek oldukça zordur; çünkü bunda hiç kimsenin bir sorunu yoktur. Yine de gelin, zekasına saygı duyduğum birisinin, aritmetikteki kimi gelişmelerin, $2+2$ 'nin 4'de eşit olmadığını gösterdiğini ileri sürdüğünü düşünelim. O, iddiası için, içinde bir kusur bulamadığım bir kanıt da yazıp sunmuş olsun. Varsayalım ki, onun tutumu bana, samimi olduğunu gösterdi. Yine varsayalım ki, normal zekaya sahip kimi insanlar, onun kanıtının doğru olduğuna ve $2+2$ 'nin 4'e eşit olmadığına ikna oldu. Bu durumda benim tepkim ne olacaktır? Şöyle demem gerekir: 'Sizin kanıtınızda, yanlış bir şey göremiyorum; ancak yine de o yanlıştır. Çünkü $2+2=4$ olarak biliyorum.' Burada, 'biliyor' sözcüğünü 'güçlü anlamıyla' kullanıyorum. $2+2=4$ 'ün yanlışlığını gösterecek, herhangi bir uslamlamayı ya da aritmetikte, gelecekte ortaya çıkacak herhangi bir gelişmeyi kabul edemem.

$2+2=4$ ve $92 \times 16 = 1472$ önermeleri aynı statüye sahip değildir. $2+2=4$ 'ün bir kanıtı varolabilir; ancak, kanıt, benim (ve sıradan birisi) için, sadece garip bir araştırma, bir tür oyun olacaktır. Bizim, söz konusu önermenin kanıtlanması konusunda, ciddi bir ilgimiz yoktur.⁷ Onun kanıt gereksinimi yoktur; o, kanıt dayanmaksızın ayaktadır ve onun aksine bir kanıt gösterilse de, yıkılmaz. Durum, $92 \times 16 = 1472$ önermesinde farklıdır. Bu önermede kanıt (çarpma işlemine) ilgi duyarız; çünkü söz konusu önermenin geçerliliği kanıtlanmasına bağlıdır. Bir hesaplama işlemi, beni, onu yanlış bularak, karşı çıkmaya yöneltebilir. Ancak, $2+2=4$ 'ün geçerliliği kanıtlan-

⁷ Kimi mantıkçılar ve filozoflar, $2+2=4$ 'ün kanıtlanmasıyla ilgilendiler; söz gelimi, Leibniz, *New Essays on the Understanding*, Kitap IV, Bölüm 7, Kısım 10; Frege, *The Foundations of Arithmetic*, Bölüm 6. Onlar, bunun tümdengelim yöntemiyle, belli öncüllerden çıkarılabileceğini göstermeyi ve tümdengelimde gerekli olan öncülleri ve kuralları belirlemeyi istediler. Onların ilgileri, tümdengelim sonucunda değildi.

masına bağlı değildir; o her hangi bir şeye de dayanmaz. $92 \times 16 = 1472$ 'yi kanıtlayan hesaplama işleminde herhangi bir hesaplama işlemine dayanmayan basamaklar vardır. (Söz gelimi, $2 \times 6 = 12$; $5 + 2 = 7$; $5 + 9 = 14$).

Matematiksel önermelerin mantıksal statüsündeki bu ikilik ile, '*biliyor*' sözcüğünün iki anlamı arasında bir uyum vardır. '*Biliyor*' sözcüğünü '*zayıf anlamda*' kullandığımda, bildiğimi iddia ettiğim şeyin doğru mu ya da yanlış mı olduğunu belirlemeyi bir araştırmadan (bir kanıt ya da bir işleme) geçirmeye hazırım. Ancak, '*biliyor*' sözcüğünü '*güçlü anlamda*' kullandığımda araştırma için herhangi bir beklenti içinde değilim. Herhangi bir şeyin benim yanıldığımı gösterebileceğini kabul etmem; sorunu kuşkuya açık görmem; benim önermemin yanlış olabileceğini, gelecekteki herhangi bir araştırmamanın onu çürütebileceğini, onu kuşkuya sokabileceğini kabul etmem.⁸

Biz şu ana kadar, '*biliyor*' sözcüğünün güçlü anlamının matematiksel önermelere uygulandığı üzerinde durduk. O, deneysel önermeler alanında, herhangi bir yerde uygulama sahasına sahip midir? Söz gelimi, fiziksel şeylerin varlığını ileri süren ve ifade eden önermelere uygulanabilir mi? Descartes, bizim, '*kimi fiziksel önermelerin doğruluğu konusunda, törel güvenceye sahip olduğumuzu; ancak, metafizik kesinliğe gereksinimimizin olduğunu*' söylemektedir.⁹ J. Locke ise, fiziksel şeylerin varlığının algılanması, '*bilgi adını almaya layık olduğunun bir güvencesi*' olsa da, '*sezgisel bilgimiz ya da ussal çıkarımlarımızın o kadar kesin olmadığını*' söylemiştir.¹⁰ Kimi filozoflar, bahçede şakayıklar, tarlada inekler, dolapta tabaklar vardır gibi, algısal yargılar oluşturduğumuzda, şakayıkların, ineklerin ve tabakların varlığını kabullendiğimizi; ancak onu '*kesin*' anlamda bilmediğimizi kabul etmişlerdir. Diğerleri ise, algıya ilişkin yargılar içeren tüm deneysel

8 '*Biliyor*' sözcüğünün güçlü anlamına ilişkin bu düşünceler, Locke'un sezgisel bilgi hakkındaki ifadeleriyle karşılaştır: "...bunda zihin, kanıtlama ya da araştırma çabasına girmez..." "Bilginin bu türü, ... tereddüt, kuşku ya da araştırmaya yer vermez." "Bütün bilgimizin, tüm güvenilirlik ve apaçıklığı bu sezgiye bağlıdır; herkes bunu öyle büyük bir güvenilirlik olarak görür ki, daha büyüğünü düşünemez; o halde daha büyüğünü gerektirmez." Locke, Essay, Kitap IV, Bölüm 2, Kısım 1.

9 Descartes, Discourse on the Method, Bölüm IV.

10 Locke, Essay, Kitap IV, Bölüm 11, Kısım 3.

önermelerin, sadece varsayımlar olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹¹ Bu abartılı ifade biçiminin ardındaki düşünce şudur: Herhangi bir şey hakkındaki deneysel bir önerme, gelecekteki bir deneyin aracılığı ile çürütülebilir; yani, yanlış olduğu ortaya çıkabilir. Bu filozoflar haklı mıdır?

Bunu anlamak için aşağıdaki önermeler üzerinde düşünelim.

i) *Güneş, yeryüzünden yaklaşık olarak doksan milyon mil uzaktadır.*

ii) *Vücudumuzda bir kalp vardır.*

iii) *Burada bir mürekkep şişesi vardır.*

Çeşitli koşullarda, bu önermelerin her birinin doğru olduğunu bildiğimi iddia etmeyi isteyebilirim. Ancak onlar, şaşırtıcı bir biçimde farklıdır. Onların her birinin, yanlış olma olasılığını düşünmeye çalıştığımında bunu anlayabilirim.

i) Olağan bir konuşma esnasında, biri bana, '*Güneş Dünya'dan yirmi milyon mil uzaktadır; öyle değil mi*' diye sorsa, ona şöyle yanıt verirdim: '*Hayır, Güneş bizden yaklaşık doksan milyon mil uzaktadır*'. Şayet, '*sizin Güneş'le Polaris'i karıştırdığınızı sanıyorum*' demiş olsaydı, ona, '*doksan milyon milin, yaklaşık olarak Güneş'in Dünya'dan uzaklığı olduğunu biliyorum*' derdim. Aynı zamanda onu, bir ansiklopediden rakamı doğrulamaya davet ederdim. Bizim konuşmalarımıza kulak kabartan üçüncü bir kişi, oldukça doğru bir biçimde, Güneş'in uzaklığını benim bildiğimi, halbuki diğer adamın bilmediğini bildirmektedir. Ne var ki benim bu bilgim, söylentiden biraz daha iyi bir konumdadır; çünkü açıklanan rakamı birkaç kitapta görmüştüm. Astronomların, onu kabul etmesine yol açan gözlemler ve işlemler hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Şayet yarın seçkin bir grup astronom, büyük bir hata yapıldığını ve doğru rakamın yirmi milyon mil olduğunu bildirirse, onların yanlış oldukları konusunda ısrar edemezdim. Böylesi bir büyük hatanın yapılması, benim için şaşırtıcı olurdu. Fakat artık (*no longer*) doksan milyon milin doğru rakam olduğunu biliyorum diyemem. Halihazırda, uzaklığın, yaklaşık doksan milyon mil olduğunu bildiğimi iddia etmekle birlikte, gele-

11 Totolojinin dışında, hiçbir önermenin, olası bir hipotezden daha fazla bir şey olması imkanı dahilinde değildir. A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, İkinci Baskı, New York, Dover Publications, Inc. 1951, s. 38.

cekte yapılacak kimi araştırmaların, onun yanlışlığını kanıtlayabileceği olasılığını göze almak benim için kolaydır.

ii) Gelin olağan bir tıbbi muayeneden sonra, heyecanla doktorun bana, x-ışınları filmlerinin kalbimin olmadığını gösterdiğini bildirdiğini varsayalım. Bu durumda ona, yeni bir makine almasını söylerdim. Ona, bir kalbe sahip olduğum olgusunun, kesin olarak güvenebileceğim birkaç Őeyden birisi olduğunu söylemeye ynelirdim. Çünkü onun atışlarını hissedebilirim; onun, orada olduğunu bilirim. Ayrıca, bir kalbim yoksa kanım nasıl dolaşabilir? Yine varsayalım ki, daha sonra, bir göğüs yaralanmasına uğradım ve bir ameliyat geçiriyorum. Ameliyat sonrası, Őařkın cerrahlar, gayet ağır başlı bir biçimde, göğüs kafesimi araştırdıklarını ve kalbin olabileceği olası yerlere baktıklarını fakat onu bulamadıklarını söylüyorlar. Bu verilere bağlı olarak, cerrahlar, benim bir kalbimin olmadığı kanısına varmışlar. Öte yandan onlar, kan dolaşımının nasıl gerçekleştiğini ya da gğsmdeki atışların nedenlerini de anlayamıyorlar. Ancak, kalbimin olmadığı konusunda fikir birliği içindeler; bunda da açıkçası samimiler; zira i blgemi gösteren açık fotoğraflara sahipler. Bu koşullarda benim tavrım ne olurdu? Tavrım, onların bütünüyle yanıldıkları konusunda ısrar etmek mi olurdu? Öyle sanmıyorum. Eninde sonunda, onların kanıtlarını ve filmlerin tanıklıklarını kabullenirdim. Kesin gözüyle baktığım bir Şeyin, yanlış olduğunu düşünmek zorunda kalırdım.

iii) Şöyle bir olay düşünelim: Bu sayfaları yazarken, bitişik odadaki birisi, bana, *'mürekkep Şişesi bulamıyorum; evde bir mürekkep Şişesi var mı'* diye seslendi. Ona, *'burada bir tane var'* diye yanıt verdim. Eğer kuşkulu bir ses tonuyla, *'emin misin; oraya az önce baktım'* dedi. Ona, *'evet olduğunu biliyorum, gel ve al'* diye yanıt verdim.

Şu an tam nmdeki Şu masanın üzerinde bir mürekkep Şişesi bulunduğu yanlış çıkabilir miydi? Pek çok filozof, yanlış çıkabileceğini düşünmüştür. Onlar, pek çok Şeyin, vuku bulduğunda yanıldığımı ortaya koyacak tarzda ortaya çıkabileceğini söyleyeceklerdir. Pek çok olağanüstü Şeyin olabileceği fikrini, varsayımda herhangi bir saçmalık olmadığı anlamında ben de paylaşıyorum. Elim, daha sonra, mürekkep Şişesine uzandığında, onun bir yanından öteki yanına dokunmadan geçebilir. Bir sonraki anda, mürekkep Şişesi

ansızın gözden kaybolmuş olabilir ya da kendimi civarda bir mürekkep şişesi bulunmayan bir bahçede bir ağacın altında bulabilirim; ya da birisi veya pek çok kişi, odaya girip, açık bir samimiyetle, masanın üzerinde mürekkep şişesi görmediklerini bildiriyor olabilir; ya da, şu anda masanın üzerindeki gösteren çekilmiş bir fotoğraf, açık mürekkep şişesi dışında, orada bulunan tüm nesnelere gösteriyor olabilir. Tüm bu şeylerin olduğu kabul edildiğinde,¹² bunların olması hakkında, burada, şuanda bir mürekkep şişesinin bulunmadığının kanıtlanmış olduğunu kabul etmek zorunda kalır mıydım? Hiç de değil. Elim mürekkep şişesinin bir yanından öteki yanına geçtiğinde, halüsinasyon gördüğümü söyleyebilirim; eğer mürekkep şişesi ansızın ortadan kaybolmuşsa, mucizevi bir biçimde, ortadan kalkmış olabilir; diğer insanlar beni delirtmek için komplo kurmuş olabilirler; ya da kendileri aynı anda, dik-kate değer bir halüsinasyonun kurbanı olmuş olabilirler; kamera kimi garip kusurlara sahip olabilir veya negatifler banyo edilirken, sahtekarlık yapılmış olabilir. Kabul edelim ki, bir sonraki anda, kendimi bir ağacın altında ya da bir küvetin içinde buldum. Bu durum, bir sonraki anda rüya gördüğümün açığa çıktığı anlamına gelmez (*not admit*). Çünkü benim kabul ettiğim, bir anda bahçeye götürüldüğümdür; yoksa daha sonraki anda, bahçede uyan-dığım değil. Bir sonraki anda, bana, uyanmak olarak adlandıracağım hiçbir şey olamamıştır; şu halde bir sonraki anda, bana olabilecek hiçbir şey benim tarafımdan şu anda rüya gördüğümün kanıtı olarak kabul görmeyecektir.

Sadece bu olağanüstü olayları burada mürekkep şişesinin bulunmadığının kanıtı olarak kabul etmek zorunda olmamam bir yana, gerçek şu ki, böyle bir şeyi kabul de etmiyorum. Bir sonraki anda, ya da bir sonraki yılda, burada bir mürekkep şişesi bulunmadığına kanıt diyebileceğim herhangi bir şey yoktur. Ne gelecekteki bir deneyim, ne de gelecekteki bir araş-

12 Benim buradaki bakış açım, 'doğrulama uslamlaması'ndan bir ölçüde farklıdır. Ben, bu türden şeylerin ortaya çıkması durumunda, farklı şekillerde yanıt verilebileceğini göstermekle ilgileniyorum. Göstermek istediğim şey daha çok şu: Olağanüstü şeyler konusunda duyulardan hiçbirisi doğru olmasa dahi, buna bağlı olarak söz konusu olguların olmayacağı kesin değildir. Sonuç olarak, ben burada, onların olmadığını kabul ediyorum. Ben burada, bu noktalardan hiçbirisini göz ardı etmiyorum; fakat, daha ileri bir nokta ekliyorum; eklediğim nokta, o şeylerin olduğunu bildiren kimi duyular, o şeylerin olması olası da olsa, burada şimdi mürekkep şişesi yoktur, önermesinin kabul etmem için yeterli değildir.

tırma, bana yanılmış olduğumu gösterebilir. O halde, *'burada bir mürekkep şişesinin olduğunu biliyorum'* diyecek olsaydım, *'biliyor'* sözcüğünü *'güçlü anlamda'* kullanıyor olurdu.

Kimilerine, bu ifadeye karşı mantıksız bir tavır takındım gibi gelecektir. Ancak, bu ifadede mantıksız hiçbir şey yoktur. Öyle görünür; çünkü birisi, *'mürekkep şişesi buradadır'* ifadesiyle *'Güneş doksan milyon mil uzaktadır', 'ben bir kalbe sahibim', 'bu öğleden sonra vadide su olacaktır'* ifadelerinin aynı statüde olması gerektiğini düşünür. Fakat bu bir önyargıdır.

Şu anda burada bir mürekkep şişesinin olmadığını kanıtı olarak hiçbir şeyi kabul etmeyeceğimi söylerken, şaşırtıcı şeyler ortaya çıktığında, ne yapmak gerektiği konusunda ön deyide bulunmuyorum. Şayet, ailemin diğer üyeleri odaya girseler ve masanın üzerine bakarak samimi bir görünümle, mürekkep şişesi görmediklerini bildirselerdi, baygınlık geçirebilir ya da çıldırabilirdim. Yine de kesin bir biçimde, tepkimin nasıl olacağını önceden söyleyemem. Fakat, o bir ön deyi değilse, *'orada bir mürekkep şişesi yoktur'* önermesinin kanıtı olarak hiçbir şeyi kabul etmeyeceğime ilişkin savımın anlamı nedir?

Söz konusu sav, benim, *'orada bir mürekkep şişesi vardır'* ifadesine karşı, şu an takınmış olduğum tavrı betimler. Bu sav, çeşitli durumlar meydana geldiğinde, tavrımın ne olacağına ilişkin bir kehanet değildir. Benim anılan ifadeye karşı şu anki tavrım, diğer ifadelere (söz gelimi, bir kalbe sahibim) karşı şu anki tavrımdan köklü bir biçimde farklıdır.¹³ Gelecekteki kimi olayların, söz konusu diğer ifadelerin aksini kanıtlayabileceğini kabul edebilirim. Oysa, hayal edilebilir hiçbir olay benim tarafımdan, *'orada bir mürekkep şişesi yoktur'* önermesinin kanıtı olarak kabul edilemez.

Bu düşünceler, özyaşam öyküsü ortaya koymak amacı gütmemektedir. Onlar, ispat, kanıt, aksikanıt, gibi genel kavramları aydınlatmak amaçlıdır. Her birimiz, günlük yaşamda karşılaşılan sayısız durumlarda, *'orada yırtık bir sayfa vardır', 'bu tabak kırıktır', 'termometre 70'i gösteriyor', 'yerde*

13 'Tavır' sözcüğü, yeterince doyurucu değildir; fakat, yanıltıcı olmayacak başka bir sözcük düşünemiyorum. 'Benim tavrım' deyişiyle, burada, bu tür şeyler vuku bulduğunda, söylemem ve düşünmem gereken şeyi kastediyorum. 'Benim şu andaki tavrım' deyişiyle ise, gelecekte söz konusu şeylerin fiilen ortaya çıkması durumunda söylemem ve düşünmem gereken şeye karşı, bu şeyleri olmuş olarak hayal ettiğimde söylemem ve düşünmem gereken şeyleri kastediyorum. Bu ayrım, 'benim şu anki tavrım' tanımlamamın bir kehanet olmadığını göstermeyi amaçlamaktadır.

halı yoktur, gibi fiziksel nesnelere ilişkin çeşitli ifadelere karşı aynı tutumu takınırız. Buna ek olarak, kanıt, aksikanıt, kuşku ve tahmin (*kestirme*) kavramları, bizden bu tutumu takınmamızı ister. Çünkü fiziksel şeyler konusunda, herhangi bir ifadenin yanlış çıkabilmesi için, fiziksel nesnelere ilişkin kimi ifadelerin de yanlış çıkması zorunludur.

Eğer kendimize, *'bir şeyin yanlış çıktığını ne zaman söyleriz'* sorusunu yöneltirsek, bu açıklığa kavuşturulmuş olacaktır. Bu sözcükleri ne zaman kullanırız? Birisi sizden bir dolar istiyor. Siz, *'şu çekmeceye var'* diyorsunuz. Çekmeceyi açıyor ve bakıyorsunuz; fakat çekmece bomboş. Bu durumda sizin ifadeniz yanlış çıkmıştır. Bu söylenebilir; çünkü bomboş bir çekmece gördünüz. Çekmecenin boş olması, sadece olası olsaydı, ya da hala sorgulamaya açık olsaydı bu söylenemezdi. *'Çekmecenin boş olduğundan emin olsam iyi olur; belki de orada hala bir dolar vardır demenin bir anlamı var mı?'* Kimi zaman vardır; ama her zaman değil. Çekmece gözlerimizin önünde açık olarak duruyorsa, doların varlığından söz etmenin bir anlamı yoktur. Bu düşünce araştırmanın çıkış noktasıdır. Çekmecenin boş olduğuyla karşılaştığımızda, ne türden bir araştırma yapılabilir? Kimi durumlarda, çekmecenin boş olduğu hakkında, *'emin olmak'* olarak adlandırabileceğimiz hiçbir şey mevcut değildir. Benzer bir biçimde, çekmecenin boş olduğu konusunda, *'yanlış çıkma'* diyebileceğimiz bir şey de yoktur. Siz çekmecenin boş olduğundan emin oldunuz. Fiziksel şeylere ilişkin bir ifade, yalnızca, fiziksel şeyler konusundaki bir başka ifadeden emin olduğumuz için yanlış çıkmıştır. İki kavram birbirinden bağımsız olarak varolamaz. O halde, fiziksel nesnelere hakkındaki her ifadenin, yanlış çıkması anlamsızdır.

Önemli olan belli bir açıdan, bazı önsel (*a priori*) ifadeler ile bazı deneysel (*empirical*) ifadeler aynı mantıksal özelliğe sahiptir. $5 \times 5 = 25$ ifadesiyle, *'burada bir mürekkep şişesi vardır'* ifadesinin her ikisi de, kuşkudan uzaktır. Yargım ve uslamam her ikisine dayanır. Her birine ilişkin güvenimi herhangi bir biçimde sarsmaya çalışsan da, beni önlem almaya yöneltemezsin. Zihnimi karıştırırsın. Kesin olan sabit noktaları ortadan kaldırınca, tahminlerde dahi bulunamazdım. Tıpkı bedeni bir desteğe sahip olmayan birisinin turmanmayı denememesi gibi. Tahmin, neyin kesinlik olduğunu anlamayı gerektirir. $5 \times 5 = 25$ ve *'burada bir mürekkep şişesi vardır'* önermeleri kesin değilse, o hal-

de, onların ne olduğunu anlayamam. Bu ifadeler konusunda ne beni kuşkuya düşürebilirsin ne de onları hipotezler olarak sunabilirsin. Gelecek deneyimlerin onları çürüteceğine de beni ikna edemezsin. Onların her ikisinin yanlış çıkma olasılığı üzerinde konuşmak bence bütünüyle anlamsızdır. Bu şu demektir: “*Biliyor sözcüğünün ‘güçlü anlamında’, her ikisinin de doğru olduğunu biliyorum.*” Biliyor sözcüğünün güçlü anlamını kimi filozofların, ‘*kusursuz*’, ‘*metafiziksel*’ ya da ‘*mutlak kesinlik*’ hakkında konuşurken, zihinlerinde sahip oldukları şey olduğunu düşünme eğilimindeyim.¹⁴

‘*Duyulamalarım*’, ‘*duyu verilerim*’ ya da bir şeyin bana nasıl görüldüğü veya nasıl geldiği konusundaki ifadeleri, fiziksel nesnelere hakkındaki ifadelerle karıştırdığım düşünülecektir. ‘*Burada bir mürekkep şişesi vardır*’ ifadesi hakkında söylemiş olduğum şeylerin, yalnızca o ifade ‘*orada bana mürekkep şişesi gibi görünen bir şey vardır*’ gibi bir anlama geldiği şeklinde yorumlandığı, yani herhangi bir fiziksel nesnenin var olduğunu ifade edecek ya da gösterecek şekilde yorumlandığı takdirde, doğru olabileceği düşünülecektir. ‘*Burada bir mürekkep şişesi vardır*’ şeklindeki sözümün bu şekilde yorumlanamayacağını açıklamak isterim. Şu anki koşullarımda benim için, ‘*orada bana mürekkep şişesi gibi görünen bir şey vardır*’ demek, bütünüyle hayali olacaktır.

Birisi bana telefon ederek, acele olarak bir mürekkep şişesine gereksinimi olduğunu söyleseydi, ondan buraya gelmesini ve varolan mürekkep şişesini almasını isterdim. Eğer, gereksiniminin son derece acil olduğunu, derhal bir tane mürekkep şişesi bulması gerektiğini ve bulamayacağı bir yerde boş yere zaman harcamayacağını söyleseydi, ona, burada kesinlikle bir tane var olduğunu, hiçbir şeyin onun varlığı kadar kesin olmadığını, kesinlikle güvence verdiğim bir şey olduğunu söyledim. Ancak benim, ‘*burada bir mürekkep*

14 Söz gelimi, Descartes, açık bir biçimde, bir şeyin varlığının, ‘içsel olarak apaçık’ olmasının ölçütü olarak, ‘hakkında en küçük bir kuşku duyulamamayı’ dile getirirken böyle bir kesinlikten söz etmektedir: “...kendimi bütünüyle gerçeklik arayışına vermeyi istediğimden, benim için tam tersi olan bir yolu izlemenin, ve hakkında en küçük bir kuşku zemini tasarlayabildiğim her şeyi daha sonra inandıklarım arasında bütünüyle sağlam herhangi bir şeyin kalıp kalmadığını görebilmek için kesin olarak yadsımanın zorunlu olduğunu düşündüm. Duyularımız zaman zaman bizi aldattığı için, hiçbir şeyin tam olarak onu duyular yoluyla imgelediğimiz gibi olmadığını varsaydım.” Discourse, Bölüm, IV. Aynı kullanıma Locke’da da rastlanır. Daha önce de kaydedildiği gibi, ‘sezgisel bilgi’ konusunda konuştuğunda, ‘hiç kimse, ondan daha büyük bir kesinlik hayal edemez, ve tereddüt, kuşku ya da araştırmaya yer vermez’ demektir. Essay, Kitap, IV, Bölüm, 2, Kısım, 1.

şişesi vardır' ifadem, duyulmamalarım, duyu verilerime ait bit ifade olsaydı ya da 'burada bana mürekkep şişesi gibi görünen bir şey vardır' veya 'buradaki bir şey, bana, mürekkep şişesine benziyor gibi geliyor' anlamında olsaydı, ve onunla kastettiğim bütünüyle bu olsaydı, onun acil isteğine tamamıyla farklı bir yanıt verirdim. Ona, burada, muhtemelen bir mürekkep şişesinin var olduğunu, ancak, güvence veremeyeceğimi ve eğer bir tane mürekkep şişesine çok acil olarak ve hemen gereksinimi varsa, başka bir yere bakmasının iyi olacağını söyledim. Kısacası, 'burada bir mürekkep şişesi vardır' ifademın kesinlikle fiziksel şeylere ilişkin olduğunu ve 'duyumlamalar', 'duyu verileri' ya da 'görünümlere' ilişkin olmadığını açıklamak isterim.¹⁵

Gelin, Prichard'ın, bir şeyi bilip bilmediğimizi ya da o şeye, sadece inandığımızı, içe dönüp yeniden düşünme ile saptayabileceğimiz düşüncesine geri dönelim. Prichard, 'zayıf anlamdaki bilginin' yalnızca inanç olduğunu ve bilgi olmadığını düşünüyordu. Bu yanlıştır. Ancak, kendimize bu biçimde konuşmaya izin verirsek, Prichard'ın düşüncesinin kimi gerekçelerini görebiliriz. Çünkü o zaman, diğer şeyler arasında içe dönüp geriye doğru düşünerek, bir şeyi güçlü anlamda ya da zayıf anlamda bilip bilmediğimizi belirleyebileceğimizi ileri sürebilir. Bu sözcük anlamıyla doğru değildir; buna rağmen, onun şu doğru yanı vardır: İçe dönüp geriye doğru düşünme belli bir durumda, 'onu biliyorum' sözünü güçlü (ya da zayıf) anlamda kullandığımızı fark etmemizi sağlayabilir. Prichard, içe dönüp geriye doğru düşünmenin, belli bir şeyi 'bilme durumunda olduğumuzu' ya da aksine belli bir şeye 'inanma durumunda olduğumuzu' gösterir demektedir. Buradaki, 'durumunda olmamız' deyişiyle ne kastedildiğini anlayamıyorum. Bunu şu şekilde ifade edebilirim: "Bazı şeyler olacaksa neler düşünmem gerektiği konusunda düşünceye dalma; bildiğimizi iddia ettiğimiz şeylerin öyle olmadığına ilişkin kanıt ya da ispat diyemeyeceğimizi sağlayabilme." Zayıf ve güçlü bilgi arasındaki farkın, önsel (a priori) ve deneysel (empirical) bilgi arasındaki farkla paralel gitmeyip, bağlantıyı kopardığını göstermeye çalıştım. Bir başka deyişle, bilginin bu iki türü, önsel bilgi için de ve deneysel bilgi için de ayırt edilebilir.

15 Araştırmanın geri kalanı yeni yazılmıştır. Orijinal sonuç, yanlış konumlandırılmıştır. Okuyucu, orijinal makaleye göre, Richard Taylor ve benim aramdaki dönüşümü görebilmek için şunlara bakabilir: Taylor, "A Note on Knowledge and Belief", Analysis, XIII, Haziran 1953; Malcolm, "On Knowledge and Belief", Analysis, Mart 1954; Taylor, "Rejoinder to Mr. Malcolm", aynı yer.

İçe dönüp yeniden düşünme, *'bilmek'* sözcüğünü güçlü anlamda kullandığımı fark etmemi sağlayabilir; ancak, içe dönük düşünme, bir şeyi güçlü anlamda (*ya da zayıf anlamda*) bildiğimi gösterebilir mi? Mantıksal durumları burada ifade etmek kolay değildir. Bir yandan, bilmek sözcüğünü güçlü anlamda kullansam da, *"biliyorum ki P formunda bir ifade kullanırsam, buradan P sonucu çıkmaz."* Eğer odamın dışındaki birisine, *"elbette, Freddie'nin burada olduğunu biliyorum"* deseydim ve biliyor sözcüğünü güçlü anlamıyla kullansaydım, bundan, Freddie'nin bulunduğu iddia ettiğim yerde bulunduğu sonucu çıkmaz. Bu mantıksal olgu, *'biliyor'* sözcüğünü güçlü anlamda kullanıyor olduğumu fark etmiş olsam da, değiştirilemez. Eğer ... olsaydı neler söylerdim hususu üzerinde düşünmem, bir şeyi bildiğimi bana göstermez. Herhangi bir şeye, Freddie'nin burada olmadığına kanıt diyememenden, onun burada olduğu sonucu çıkmaz; o halde, ondan, onun burada olduğunu biliyorum sonucu da çıkmaz.

Öte yandan, *'biliyor'* sözcüğünü güçlü anlamda kullandığım gerçek bir durumda, doğru olduğunu söylediğim şeyin, doğru değil de, yanlış çıkma olasılığını düşünemem. Şayet, bir başka kişinin, herhangi bir şey hakkındaki iddiası üzerine konuşuyor olsaydım, hem onun *'biliyor'* sözcüğünü güçlü anlamda kullandığını hem de her şeye karşın öyle olduğunu bildiğini iddia ettiği şeyin öyle olmadığına ortaya çıkabileceğini düşünebilirdim. Fakat benim bulunduğum konumda, düşüncelerin bu şekilde, kesişmesi söz konusu olamaz; ve bu, fiziksel değil, mantıksal bir olgudur. *'Bilmek'* sözcüğünü güçlü anlamda kullanarak, bir şeyin öyle olduğunu bildiğimi söylediğimde, her hangi bir şeyin onun öyle olmadığını kanıtlayacağını ve bu nedenle, onu bilmediğimi varsaymak, benim için, (*diğerleri için, muhtemelen, böyle olmamakla birlikte*) anlaşılır bir şey değildir.¹⁶

16 Bu, Prichard'ın, 'bir kimse, içe yönelik düşünmeyle bir şeyi sadece bilip bilmediğini ya da ona sadece inanıp inanmadığını belirleyebilir' iddiasında, doğru ve yanlış olan şeyleri gösteren en iyi özetdir. Bu araştırmadaki düşüncelerin önemli bir bölümüne, Wittgenstein'la yapılan karşılıklı söyleşiler neden olmuştur. Bu konuşmaların özet ve ana hatları, benim Ludwig Wittgenstein: A Memoir (New York, Oxford University Press, 1958) adlı yapıtımın sayfa, 87-92 arasında bulunmaktadır. Jaakko Hintikka, 'birisinin bildiğini bilmesi' konusunu, Prichard'ın iddiasını referans alarak ciddi bir eleştiriye tabi tutar. Bkz. Knowledge and Belief, (Ithaca: Cornell University Press, 1962), Bölüm, 5.